

Принципове питання, що виникає по прочитанні книги, є таким: а чи можуть PR бути іншими (чесними та відповідальними) у суспільстві з незрілою демократичною політичною культурою та громадянським суспільством, яке все ще перебуває у стадії становлення? Можливості ствердної відповіді на це питання — і це є другою перевагою видання — автори вбачають у подальшій професійній інституціоналізації сфери PR, у трансформації їх із арсеналу суто технічних прийомів впливу на свідомість та масових дилетантських експериментів у сфері зв'язків із громадськістю у соціально значущий інститут публічності, яка б визначала та регулювала взаємини влади, підприємств та організацій, з одного боку, і громадян, суспільних груп, клієнтів та споживачів — з іншого.

І навіть вбачаючи певний романтичний оптимізм у таких авторських очікуваннях, з огляду на складну діалектику необхідних і достатніх умов, агентності та структури, слід визнати небезпідставність такої позиції. Отже, ця книга є фундаментальним внеском у становлення вітчизняних професійних, соціально відповідальних зв'язків із громадськістю, а відтак — і просвітницьким внеском у формування демократичної політичної культури та громадянського суспільства у країні.

МАКСИМ РЕПКА,

аспірант відділу історії, теорії та методології соціології Інституту соціології НАН України

Візуалізація як соціологічний метод дослідження соціальної реальності

Штотмка П. Візуальна соціологія. Фотографія як метод дослідження : учебник / Пер. с польск. Н.В.Морозовой, авт. вступ. ст. Н.Е.Покровский. — М.: Логос, 2007. — 168 с. + 32 с. цв. ил.

За доби інформаційно-комунікативних технологій соціологи беруть на озброєння багато технологічних новацій: від комп'ютера та Інтернету до новітніх засобів візуалізації реальності. Одним із геніальних винаходів людства є фотографія.

Соціологія як наука і фотографія як техніка виникли і розвивалися майже в один історичний період — від кінця XIX століття. Спочатку до фотографії звернули-

ся антропологі, етнологи, а згодом, на початку ХХ століття, до неї виявила інтерес і соціологія. Думка Е.Дюркгейма про те, що “об’єктивна реальність суспільних фактів є для соціології явищем фундаментальним”, є досить актуальною щодо проблеми візуальності. Йдеться про онтологічну сутність суспільних фактів, їхню конкретність, доступність дослідженню, здатність соціолога до спостереження. Чи не такі чинники притаманні й фотографії?

Петро Штомпка, видатний сучасний польський соціолог, спробував у рамках своєї праці “Візуальна соціологія” розкрити широкий науковий потенціал, який несе в собі фотографія. Саме поняття “візуальна соціологія” дотепер не дуже поширене, навіть серед соціологів. Праця Штомпки покликана докладно пояснити, що соціологія — це не тільки оперування вербальними поняттями, що спираються на опитування, збирання статистичних даних, а й вивчення людських дій, що є цілком реальними і підлягають чіткій фіксації. Чому ж саме фотографія? Адже візуальна соціологія має справу із усіма видами візуальних джерел (відео, “віртуальна реальність”, аналіз реклами, аналіз візуальних матеріалів у засобах масової інформації тощо). Річ у тому, що саме фотографія як найпопулярніша техніка бачення світу відповідає критеріям “масовості” й доступності та вимогам широкого спектра семіотичних досліджень, що їх проводять у цьому напрямі сучасні соціологи. Дослідження візуальних образів у наш час набуває актуальності серед науковців. Вивченню соціальних, культурних явищ допомагає “закріплення” дії через фіксований документальний образ у фотографічному кліше (плівці або цифровій матриці) фотокамери — образ, який потім можна піддати ретельному аналізу.

На прикладі фотографії автор розкриває теоретичні аспекти розвитку візуальної соціології. Автор тлумачить такі поняття, як “соціально орієнтовна фотографія” та “соціологічна фотографія”, простежує розвиток інтересу до фотографії від моменту її виникнення й до сьогоднішнього. Відхід від позитивістської парадигми й повернення до символічного інтернаціоналізму, драматургічної соціології та етнології наприкінці ХХ століття відіграли свою роль у відродженні інтересу до соціології до фотографії. Теоретичні аспекти візуальної соціології автор досліджує в контексті етнології, драматургічної соціології, феноменологічної соціології.

Слід зауважити, що ця книга є своєрідним підручником, і фотографія в ньому позиціонується як метод дослідження. Дуже корисним для соціологів є подання фотографії як доповнення до таких методів соціології, як інтерв’ю, метод вивчення особистих документів, контент-аналіз, спостереження. Кожен із цих соціологічних методів збирання інформації може бути збагачений фотографією, як це доводить автор. Причому в деяких випадках фотографія може виступати як основний, так і як допоміжний інструмент.

Фотографічний образ є предметом інтерпретації соціолога. Фотографія не може говорити сама за себе, її треба розшифрувати. Це є завданням герменевтичного, структурного, дискурсивного та семіотичного аналізу, викликом для соціологічної уваги дослідника. Поглиблена інтерпретація фотографій може дати поштовх до реалізації її нових функцій у соціології, серед яких автор виокремлює такі: 1) стимулювання уваги й уваги (соціологові треба вміти концентруватися на певних проявах соціальної реальності, розшифрувати повсякденні знаки для подальшого їх вивчення); 2) евристична інспірація (іноді фотографічні образи можуть виявити характерні атрибути людей або подій, те, чого не можна виявити прискіпливим оком майстрів слова); 3) реєстрація та документування, які є особливо цінними свідченнями за нинішніх темпів культурних подій; 4) надання приводу для фотографічного інтерв’ю або для дискусій у сформованій групі (від споглядання фотографічного матеріалу в респондентів виникають певні асоціації, які дають матеріал для вивчення); 5) ілюстративна функція (фотографію використовують у сучасних соціологічних виданнях для візуалізації соціологічних понять, тем і сюжетів). Нарешті, на думку

автора, фотографію можна використовувати з утилітарно-практичною метою — в рекламних, агітаційних та ідеологічних практиках, хоча ця функція дещо “виходить” за межі соціології.

Книга доповнена практичними завданнями для тренування візуальної уяви соціолога на підставі роботи з фотографією. Звісно, навчитися цього лише за книгою неможливо. Тож берімо фотоапарат і рушаймо вчитися, як закликає автор. Можна також використовувати вже зроблені знімки. Наведені у книжці завдання ґрунтовані на особистому дидактичному досвіді автора, але за бажання можна й самому доповнити та модифікувати їх.

Соціологи, подібно до журналістів, фотографів чи інших дослідників, знайдуть у книзі щось своє, доповнять свій арсенал практичних та емпіричних знань. Фотознімки, зроблені автором, доповнюють цей підручник і наочно доводять важливість фотографії як техніки та методу в інструментарії соціології. Інтерес до візуальної соціології зростає у світовій і у вітчизняній науці (зокрема, в публікаціях Л.Малес). Отже, нова книжка Штомпки матиме вдячного читача і заслуговує на обговорення і дискусії.